

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Договір страхування: окремі правові аспекти”

Студента 3 курсу ПР - 32 групи
Галузь знань 0304 «Право»
Напрямок підготовки 6.030401 «Правознавство»
Когута Д.В.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО СТРАХОВИХ ДОГОВОРІВ.....	5
1.1. Поняття та загальна характеристика договору страхування.....	5
1.2. Основні вимоги до страхових договорів.....	10
2. Правила Укладання договору страхування.....	14
2.1. Основні правила страхування.....	14
2.2. Процедура укладання договору страхування.....	15
2.3. Права та обов'язки суб'єктів страхової угоди.....	17
2.4. Порядок та умови ведення страховиками персоніфікованого (індивідуального) обліку договорів страхування життя.....	18
2.5. Особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків.....	21
3. СТРАХОВІ НЕБЕЗПЕКИ В ДОГОВОРІ СТРАХУВАННЯ.....	32
4. Припинення та Недійсність договору страхування.....	40
4.1. Припинення договору страхування.....	40
4.2. Недійсність договору страхування.....	43
Висновки.....	45
Список використаних джерел.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток суспільства та конкуренція на ринку страхування призвели до створення якісно нових страхових продуктів, що, в свою чергу, спричинило на практиці розробку нових договорів страхування та необхідність їх врегулювання на законодавчому рівні.

Можна із впевненістю припустити, що однією із умов формування людського суспільства була потреба в забезпеченні безпеки, заснованої на інстинкті самозбереження. Відносини, що виникають між особами, зацікавленими у страхуванні свого життя, майна, відповідальності та інших майнових інтересів, що не суперечать чинному законодавству України (страхувальниками), з однієї сторони, та особами, які здійснюють страхування (страховиками), з іншої, опосередковуються договором страхування. Таким чином, цей договір є правовим засобом, який опосередковує процес надання страхової послуги страховиком страхувальникові.

Метою даної роботи є дослідження правової природи договору страхування, його місця в системі цивільно-правових договорів.

У юридичній літературі зазначається, що такий договір виконує дві функції. По-перше, цей договір — юридичний факт, з яким норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення зобов'язань. Відповідне зобов'язання, оскільки воно виникає на основі договору, називається договірним, а даний договір є юридичним фактом, на підставі якого виникло договірне зобов'язальне правовідношення. По-друге, оскільки сторони договору не лише встановлюють між собою правовий зв'язок, а й тією чи іншою мірою визначають його зміст, то договір є ще й засобом регулювання відносин, формування умов, на яких будується правовий зв'язок між його учасниками. У такій якості він покликаний виконувати конкретні функції, властиві йому як самотійному договору. Самостійність договору страхування є тим показником,

який дозволяє відмежовувати його від інших, зовнішньосхожих з ним договорів (договору поруки, доручення, зберігання, позики, перевезення). Таке відмежування особливо важливе для правильного розуміння суті страхування взагалі, і, крім того, воно дає можливість усувати виникнення практичних казусів.

Поняття договору страхування міститься в ст. 16 Закону України від 4 жовтня 2001 р. «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» № 2745-Ш (далі — Закон «Про страхування»)), згідно з яким договір страхування — це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору. Тотожне визначення договору страхування дає і ст. 979 нового Цивільного кодексу України.

Для досягнення цієї мети у роботі вирішується ряд задач:

- визначити поняття договору страхування;
- охарактеризувати основні вимоги до укладання договору страхування;
- дослідити процес укладання та припинення договору страхування, визнання його недійсним;
- проаналізувати основні страхові небезпеки в договорі страхування.

Об'єктом дослідження є основи та загальні риси договору страхування.

Предметом дослідження виступає порядок укладання договору страхування та його місце в системі цивільного права.

1. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО СТРАХОВИХ ДОГОВОРІВ

1.1. Поняття та загальна характеристика договору страхування

За договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України). Договір страхування є:

- двостороннім, оскільки у разі укладення договору відповідні права та обов'язки виникають як у страхувальника, так і у страховика;
- реальним, набуває чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором;
- відплатним, оскільки страхувальник сплачує страхову премію, а страховик - у разі настання страхового випадку здійснює страхову виплату;
- алеаторним (ризиковим) - це договір на ризик, тобто при укладенні договору сторони не можуть чітко визначити межі виконання своїх обов'язків, а втрата чи збагачення однієї із сторін залежать від випадку¹. Страховику невідомо, чи буде він виконувати свої обов'язки за договором, а також коли саме і в якому обсязі. Так само ризикує і страхувальник, який, сплачуючи внески за договором, не впевнений щодо отримання страхового відшкодування. Страхувальнику також невідоме співвідношення сплачених ним страхових внесків і розміру страхового відшкодування.

Сторонами договору страхування є страховик і страхувальник. Учасниками даного договору також є застрахована особа, вигодонабувач, страховий агент і страховий брокер.

Страховиком є особа, яка бере на себе ризик загибелі майна, пошкодження здоров'я чи смерті застрахованого і зобов'язана при настанні певних подій сплатити визначену суму страхувальнику чи іншій уповноваженій особі.

Згідно зі ст. 2 Закону України "Про страхування" страховиками визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України "Про господарські товариства" з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Повноваження щодо права видачі такої ліцензії належать Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Страхувальник - це особа, яка страхує себе, своє майно чи третіх осіб та їх майно від настання певних подій. Страхувальниками визнаються юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками договори страхування або є такими відповідно до законодавства.

Застрахована особа - це фізична особа, життя або здоров'я якої застраховані за договором особистого страхування або страхування відповідальності.

Вигодонабувачем є особа, на користь якої страхувальником укладений договір страхування

Страховики можуть здійснювати страхову діяльність через страхових посередників: страхових брокерів і страхових агентів.

Страхові брокери - юридичні особи або громадяни, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на

підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник.

Страхові агенти - громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані зі здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань.

Істотними умовами договору страхування є предмет договору; страховий випадок; розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума); розмір страхового платежу і строки його виплати; строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Згідно зі ст. 980 ЦК України предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з:

- життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи {особисте страхування);
- володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);
- відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

Договір страхування укладається в письмовій формі (ст. 981 ЦК України). У разі недодержання письмової форми такий договір є нікчемним. Договір страхування може укладатися шляхом видачі страховиком страхувальникові страхового свідоцтва (поліса, сертифіката), що є підтвердженням факту укладення договору

Права та обов'язки сторін договору страхування визначаються чинним законодавством (ст. 988, 989 ЦК України та ст. 20, 21 Закону України "Про страхування") і договором, що укладається.

Страховик зобов'язаний:

1) ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування. Страховик повинен надати необхідну інформацію про умови та правила страхування, оскільки вони визначаються залежно від виду та об'єктів страхування; повідомити страхувальнику відомі йому обставини, що мають суттєве значення для визначення вірогідності настання страхового випадку та розміру можливих збитків від його настання;

2) протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхової виплати страхувальникові;

3) у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату у строк, встановлений договором.

Страховик несе майнову відповідальність за несвоєчасне здійснення страхової виплати (страхового відшкодування) шляхом сплати страхувальнику неустойки (штрафу, пені), розмір якої визначається умовами договору страхування;

4) відшкодувати витрати, понесені страхувальником у разі настання страхового випадку, з метою запобігання або зменшення збитків, якщо це встановлено договором;

5) за заявою страхувальника, у разі здійснення страховиком заходів, що зменшили страховий ризик, або у разі збільшення вартості майна, переукласти з ним договір страхування;

6) не розголошувати відомостей про страхувальника та його майнове становище, крім випадків, встановлених законом. Страховальник зобов'язаний:

1) своєчасно вносити страхові платежі (внески, премії) у розмірі, встановленому договором;

2) при укладенні договору страхування надати страховикові інформацію про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки

страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-які зміни страхового ризику;

3) при укладенні договору страхування повідомити страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, який страхується;

4) вживати заходів щодо запобігання збиткам, завданим настанням страхового випадку, та їх зменшення;

5) повідомити страховика про настання страхового випадку у строк, встановлений договором.

Перелік обов'язків, передбачених законодавством, не є вичерпним, тому сторони за згодою можуть встановлювати й інші.

З метою стимулювання належного виконання даного зобов'язання страховику надано право відмовитися від здійснення страхової виплати у разі (ст. 991 ЦК України, ст. 26 Закону України "Про страхування"):

1) навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, якщо вони були спрямовані на настання страхового випадку, крім дій, пов'язаних із виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, вчинених у стані необхідної оборони (без перевищення її меж), або щодо захисту майна, життя, здоров'я, честі, гідності та ділової репутації;

2) вчинення страхувальником або особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку;

3) подання страхувальником завідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку;

4) одержання страхувальником повного відшкодування збитків за договором майнового страхування від особи, яка їх завдала;

5) несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;

б) наявності інших підстав, встановлених законом

1.2. Основні вимоги до страхових договорів

У спеціальному юридичному аспекті договір страхування являє собою угоду двох або декількох осіб, яка спрямована на встановлення, зміну або розірвання між ними правових зв'язків (прав та обов'язків).

У цій якості він виконує дві основні функції. По-перше, договір — юридичний факт, з яким норми права пов'язують виникнення (а також зміни та припинення) зобов'язань. Дане зобов'язання, так як воно виникає на основі договору, називається договірним. Якщо кожне зобов'язання — це правовідносини, таким чином договір як угода сторін є юридичним фактом, на основі якого виникають договірні зобов'язання та правові відносини.

По-друге, оскільки сторони договору не тільки встановлюють між собою правовий зв'язок, а в тій чи іншій мірі визначають його зміст, то договір є ще й засобом регулювання відносин, формування умов, на яких будується правовий зв'язок його учасників.

Згідно ст. 15 Закону України «Про страхування» договір страхування є угодою між страховиком і страхувальником, в якій страховик зобов'язується у разі страхового випадку провести виплату страхової суми або відшкодувати збитки страхувальнику чи іншій особі, на користь якої укладений договір страхування, а страхувальник зобов'язується заплатити страховий внесок у встановлені строки.

Змістом договору, як юридичного факту, визнається сукупність його умов. Визначення змісту договору має велике практичне значення, оскільки від цього залежать особливості виникнення прав та обов'язків, можливість належного виконання зобов'язань.

У відповідності з чинним законодавством, договір вважається укладеним, якщо між сторонами в належній формі досягнуто угоди по всіх його суттєвих умовах.

Суттєвими є умови про предмет договору, умови, які визнані чинним законодавством або є необхідними для договорів даного виду, а також всі ті умови, відносно яких за заявою однієї із сторін повинна бути досягнута угода.

Кажучи про суттєві умови договору, маються на увазі умови (пункти), передбачені як обов'язкові норми права, що регулюють конкретні договірні відносини. До таких умов договору страхування, згідно ст. 15 Закону України «Про страхування», крім предмету страхування і страхового внеску (премії), відноситься умова, яка стосується страхового випадку. Події, визнані як страхові випадки, що призводять до виплати страхових сум, повинні бути чітко і впевнено зафіксовані в договорі та погоджені сторонами.

У даний час на практиці застосовуються розроблені страховими організаціями (фірмами, компаніями) Умови (Правила) з різних видів особистого та майнового страхування, що відображають діловий імідж і фінансово-підприємницькі можливості страхувальників.

У цих Умовах і Правилах часто визначено весь комплекс суттєвих (та інших) умов, які складають зміст страхового договору. При таких обставинах угода сторін, по суті, зводиться до прийняття або відмови від укладання договору страхування на запропонованих страхувальником умовах і конкретизації окремих пунктів (розмір страхової суми, строк та ін.) в індивідуальних договорах страхування[13, с. 241-243].

На ринку страхових послуг розміщується, поширюється «продаж страхових полісів», в яких всі умови страхового договору передбачені в односторонньому порядку страхувальником, придбавши такий поліс, страховик «погоджується» із запропонованими умовами.

Отже, визначальною ознакою договору є угода сторін. Проте, для деяких цивільно-правових договорів тільки угоди сторін недостатньо, необхідне ще виконання певних дій, наприклад, передачі речей, грошей, сплати внесків, після чого договір вважається укладеним. Такі договори іменуються реальними (на відміну від консенсуальних). До них відноситься договір страхування, який вступає в силу з моменту сплати страховиком першого страхового внеску, якщо договором або законом не передбачено інше. Договори страхування укладаються відповідно до правил страхування. Факт укладання договору страхування може посвідчуватись страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування.

Правове значення страхового полісу (свідоцтва) полягає в тому, що він поєднує у собі значення документу, який відповідно до вимог законодавства надає договору письмової форми, передає згоду страхувальника на пропозицію страховика укласти договір і є доказом укладання страхового договору.

Таким чином, законодавець надає страховому свідоцтву тільки значення можливого доказу факту укладання договору страхування з додатком правил страхування.

У Законі докладно висвітлені реквізити, які повинні міститись у страховому свідоцтві (полісі):

- а) назва документу;
- б) назва, юридична адреса і банківські реквізити страхувальника;
- в) прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника, його адреса;
- г) об'єкт страхування;
- д) розмір страхової суми;
- є) зазначення страхового ризику; є) розмір внеску, строки та порядок його внесення;
- ж) строк дії договору;
- з) порядок зміни та призупинення договору;

и) інші умови з угоди сторін, у тому числі доповнення до правил страхування або виключення з них;

і) підписи сторін

Вимоги законодавця до необхідних реквізитів страхового полісу, які повинні виконуватись страховими організаціями, фірмами, компаніями, безумовно сприятимуть не тільки одноманітності в оформленні страхових зобов'язань, але й будуть важливим орієнтиром встановлення умов договору страхування для сторін і правозастосовуючих органів при конфліктних ситуаціях та при вирішенні страхових спорів.

Отже, договір — це не тільки юридичний факт, з яким пов'язано виникнення страхових правовідносин, але і регулятор поведінки сторін в цих правовідносинах, який безпосередньо визначає права та обов'язки його учасників

2. ПРАВИЛА УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ

2.1. Основні правила страхування

Правила страхування страховик розробляє для кожного виду страхування окремо і затверджує в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України при видачі ліцензії на право проведення відповідного виду страхування.

Правила страхування повинні містити:

- перелік об'єктів страхування;
- порядок визначення страхових сум та (або) розмірів страхових виплат;
- страхові ризики;
- винятки зі страхових випадків і обмеження страхування;
- термін та місце дії договору страхування;
- порядок укладення договору страхування;
- права та обов'язки сторін;
- дії страхувальника при настанні страхового випадку;
- перелік документів, які підтверджують настання страхового випадку та розмір збитків;
- порядок і умови виплат страхових сум;
- термін прийняття рішення про виплату або відмову у виплаті страхових сум та страхового відшкодування;
- умови припинення договору страхування;
- порядок вирішення суперечок;
- страхові тарифи за договорами страхування іншими, ніж договори страхування життя;
- страхові тарифи та методику їх розрахунку за договорами страхування життя;

— особливі умови.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України має право відмовити у видачі ліцензії, якщо подані правила страхування суперечать чинному законодавству.

У разі, коли до правил страхування вносять зміни, страховик повинен подати ці зміни до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України для погодження

2.2. Процедура укладання договору страхування

Порядок укладання договору страхування регламентується цивільним законодавством, зокрема Законом України «Про страхування». Процес укладання договору страхування складається з двох стадій:

1) пропозиція однієї сторони іншій вступити в договірні відносини (оферта);

2) одержання і прийняття пропозиції іншою стороною — акцепт, що свідчить про її згоду укласти договір на умовах, викладених у пропозиції.

Пропозиція щодо укладання договору може визначатися як оферта, якщо вона відповідає багатьом необхідним ознакам, зокрема, з оферти має випливати волевиявлення на укладання договору, а не тільки наводитись інформація про можливість укладання договору. Оферта має бути адресована конкретній особі. Пропозиція щодо укладання договору одній або кільком конкретним особам є офертою, якщо вона достатньо визначена і відображає намір особи, яка внесла пропозицію, вважати себе пов'язаною договором у разі її прийняття (акцепту).

Для укладання договору страхування страхувальник подає страховикові письмову заяву за формою, встановленою страховиком, або по-іншому заявляє про свій намір укласти договір страхування.

Укладаючи договір страхування, страховик має право вимагати у страхувальника баланс або довідку про фінансовий стан, підтвержені аудитором (аудиторською фірмою).

Факт укладання договору страхування може посвідчувати страхове свідоцтво (поліс, сертифікат), що є формою договору страхування.

Договір страхування життя може бути укладений як шляхом складання одного документа (договору страхування), підписаного сторонами, так і шляхом обміну листами, документами, підписаними стороною, яка їх надсилає. У разі надання страхувальником письмової заяви за формою, встановленою страховиком, що виражає намір укласти договір страхування, такий договір може бути укладений шляхом надіслання страхувальнику копії правил страхування та видачі страхувальнику страхового свідоцтва (поліса), який не містить розбіжностей з поданою заявою. Заява складається у двох примірниках, копія заяви надсилається страхувальнику з відміткою страховика або його уповноваженого представника про прийняття запропонованих умов страхування.

Договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено догово-ром страхування.

Страхувальники мають право вносити страхові платежі лише у грошовій одиниці України, а страхувальник-нерезидент — в іноземній вільно конвертованій валюті або у грошовій одиниці України у випадках, передбачених чинним законодавством України, з урахуванням положень частини четвертої ст. 19 Закону України «Про страхування» при укладанні договорів страхування життя.

Якщо дія договору страхування поширюється на іноземну територію відповідно до укладених угод з іноземними партнерами, то порядок валютних розрахунків регулюється відповідно до вимог законодавства України про валютне регулювання.

Грошові зобов'язання сторін по договорах страхування життя, за їх згодою, можуть бути визначені як у національній валюті України, так і у вільно конвертованій валюті або розрахункових величинах, що визначають фактичний розмір зобов'язань страховика на дату виникнення або виконання цих зобов'язань

2.3. Права та обов'язки суб'єктів страхової угоди

Страховик зобов'язаний:

- ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування;
- протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення потрібних документів для своєчасної виплати страхової суми або страхового відшкодування страхувальникові;
- при настанні страхового випадку виплатити страхову суму або страхове відшкодування у передбачений договором термін. Страховик несе майнову відповідальність за несвоєчасну виплату страхової суми (страхового відшкодування), сплачувати страхувальникові неустойку (штрафу, пені), розмір якої визначається умовами договору страхування;
- відшкодувати витрати, понесені страхувальником при настанні страхового випадку щодо запобігання або зменшення збитків, якщо це передбачено умовами договору;
- за заявою страхувальника у разі проведення ним заходів, що зменшили страховий ризик, або збільшення вартості майна переукласти з ним договір страхування;
- тримати в таємниці відомості про страхувальника і його майновий стан, за винятком випадків, передбачених законодавством України.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені також інші обов'язки страховика.

Страховальники можуть укладати зі страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб), які можуть набувати прав і обов'язків страховальника згідно з договором страхування.

Страховальники мають право при укладанні договорів страхування призначати громадян або юридичних осіб для одержання страхових сум (страхового відшкодування), а також замінювати їх до настання страхового випадку.

Страховальник зобов'язаний:

- своєчасно вносити страхові платежі;
- укладаючи договір страхування, надати інформацію страховикові про всі відомі йому обставини, які мають суттєве значення для оцінки страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику;
- повідомити страховика про інші чинні договори страхування щодо цього об'єкта страхування;
- вживати заходів щодо запобігання та зменшення збитків, завданих унаслідок настання страхового випадку;
- повідомити страховика про настання страхового випадку в термін, передбачений умовами страхування. Умовами договору страхування можуть бути передбачені також інші обов'язки страховальника

2.4. Порядок та умови ведення страховиками персоніфікованого (індивідуального) обліку договорів страхування життя

Страховики, які здійснюють страхування життя, зобов'язані вести персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування життя та в

межах договору страхування життя персоніфікований (індивідуальний) облік за кожною застрахованою особою.

Персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування життя здійснюється страховиком шляхом ведення одночасно паперового та електронного реєстрів за формою, встановленою страховиком самостійно.

Усі записи в реєстрах ведуть українською мовою у хронологічному порядку по мірі виникнення подій, які в них реєструються. Усі відомості повинні зберігатись у реєстрах протягом усього строку дії договорів страхування. Після закінчення строку дії договору страхування або його припинення відомості виводять до архівної частини електронної форми реєстру із забезпеченням можливості їх подальшого отримання.

Реєстр, який ведуть у паперовій формі, повинен бути прошитий, аркуші пронумеровані, кількість аркушів у реєстрі повинна бути засвідчена підписом керівника та печаткою страховика.

Паперова форма реєстру повинна містити ті ж дані, що й електронна.

Відомості, занесені до паперової та електронної форми реєстрів, мають збігатися за змістом.

Електронна форма реєстру передбачає ведення протоколу дії у системі ведення персоніфікованого (індивідуального) обліку (дані протоколу мають бути недоступні для зміни, доповнення та знищення). Страховик повинен забезпечити засобами програмного забезпечення неможливість будь-яких змін, доповнень щодо даних, зафіксованих у реєстрі після здійснення операцій.

Систему реєстру ведуть таким чином, щоб забезпечити можливість відновлення будь-якої втраченої інформації.

Страховик повинен забезпечити облік усіх документів, на підставі яких уносяться зміни та доповнення до реєстрів.

Реєстр повинен містити:

1. Відомості про страхувальника:

а) щодо страхувальника — фізичної особи: прізвище, ім'я, по-батькові; дата народження; адреса; ідентифікаційний номер;

б) щодо страхувальника — юридичної особи: повна назва; місцезнаходження; банківські реквізити; код за ЄДРПОУ

2. Відомості про умови договору страхування:

— дата укладання та номер договору страхування;

— дата набрання чинності договором страхування та строк дії договору страхування;

— прізвище, ім'я, по-батькові застрахованої особи;

— дата народження застрахованої особи та її адреса;

— стать застрахованої особи;

— перелік страхових випадків;

— розмір та періодичність сплати страхових внесків;

— розмір страхової суми та/або страхових виплат (порядок та періодичність їх сплати), у тому числі відомості про сплату страхових внесків;

— прізвище, ім'я, по-батькові, дата народження та (або) назва вигодонабувача (вигодонабувачів), його (їх) адреса;

— валюта страхування;

— розмір величини інвестиційного доходу згідно з договором страхування;

— страховий тариф;

— інформація про зміну та припинення договору страхування.

3. Відомості про сформовані страхові резерви зі страхування життя за кожним договором страхування у розрізі валют.

Страховики зобов'язані вносити до реєстрів інформацію про укладання, зміну або припинення договорів страхування протягом п'яти календарних днів з дати їх укладання, зміни або припинення

2.5. Особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків

У разі реорганізації страховиків різних форм власності та організаційно-правових форм (акціонерних товариств, повних товариств, командитних товариств, товариств із додатковою відповідальністю) шляхом злиття (припинення діяльності двох або більше страховиків як юридичних осіб та перехід за передавальним актом усього майна, прав та обов'язків до страховика — правонаступника, що створюється в результаті реорганізації), приєднання (припинення діяльності одного або більше страховиків як юридичних осіб та перехід за передавальним актом усього майна, прав та обов'язків до іншого страховика- правонаступника), поділу (припинення діяльності одного страховика як юридичної особи та перехід за роздільним актом (балансом) у відповідних частинах усього майна, прав та обов'язків до страховиків- правонаступників, створених у результаті реорганізації), виділення (створення страховика або більше страховиків, до яких за роздільним актом (балансом) у відповідних частинах переходять майно, права та обов'язки страховика — юридичної особи, що реорганізовується), перетворення (зміна організаційно-правової форми страховика, при якій до страховика, створеного в результаті реорганізації, за передавальним актом переходить усе майно, права та обов'язки страховика, що реорганізовується) виникає проблема забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування.

Реорганізація страховиків здійснюється за наступними принципами:

- неухильне дотримання чинного законодавства України;
- забезпечення безперервної роботи страховиків при здійсненні реорганізації;
- пріоритетність інтересів страхувальників;
- збереження таємниці страхування.

Перехід до страховиків- правонаступників майна, прав та обов'язків страховиків, що реорганізуються, не потребує додаткового оформлення відносин зі страхувальниками за укладеними договорами.

За бажанням страхувальників договори страхування можуть бути переукладеними в порядку, встановленому чинним законодавством України

З метою забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування учасники реорганізації зобов'язані вчинити дії щодо:

- повідомлення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України про здійснення та шляхи реорганізації;

- повідомлення страхувальників про здійснення та шляхи реорганізації;

- отримання страховиками- правонаступниками ліцензій, необхідних для здійснення видів страхування відповідно до договорів страхування, які передаються від страховиків, що реорганізуються;

- оформлення членства страховиків- правонаступників в об'єднаннях страховиків, обов'язковість якого встановлена законодавчими актами України та необхідна для виконання зобов'язань за договорами страхування, які передаються від страховиків, що реорганізуються.

Учасники реорганізації зобов'язані після прийняття рішень про реорганізацію вищими органами всіх страховиків, що реорганізуються, негайно повідомити Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України про початок процесу реорганізації, його шляхи та про вчинені щодо реорганізації дії.

Протягом десяти робочих днів з дня надання повідомлення, яке направляється до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України до нього має бути додана така інформація:

- засвідчені в установленому законодавством порядку копії протоколів засідань вищих органів страховиків, що реорганізуються, про погодження шляхів та умов проведення реорганізації, визначення страховиків-

правонаступників майна, прав та обов'язків страховиків, що реорганізуються, та припинення діяльності страховиків, що реорганізуються, як юридичних осіб (за винятком виділення);

— засвідчені в установленому законодавством порядку копії протоколів засідань вищих органів страховиків- правонаступників про погодження шляхів та умов проведення реорганізації, прийняття майна, прав та обов'язків страховиків, що реорганізуються;

— засвідчені в установленому законодавством порядку копії установчих документів учасників реорганізації;

— засвідчені в установленому законодавством порядку копії установчих документів страховиків- правонаступників у новій редакції в разі необхідності внесення змін до них згідно з чинним законодавством України;

— повідомлення про членство учасників реорганізації в об'єднаннях страховиків;

— повідомлення про укладені учасниками реорганізації та чинні договори страхування, із зазначенням загального розміру зобов'язань за такими договорами та кількості договорів за кожним з видів страхування.

З метою підтвердження достовірності інформації, наданої учасниками реорганізації, а також здійснення ефективного нагляду за дотриманням чинного законодавства України з питань здійснення страхової діяльності Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України може прийняти рішення про проведення виїзної перевірки учасників реорганізації.

Учасники реорганізації зобов'язані не пізніше 20-ти робочих днів після прийняття рішень про реорганізацію вищими органами всіх страховиків, що реорганізуються, повідомити про реорганізацію страхувальників шляхом публікації повідомлення в друкованих засобах масової інформації. У публікації має бути зазначено:

— шлях реорганізації (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення);

— назву, місцезнаходження страховиків, що реорганізуються, їх код за ЄДРПОУ та за Єдиним державним реєстром страховиків (перестраховиків) України;

— назву, місцезнаходження страховиків- правонаступників, їх код за ЄДРПОУ та за Єдиним державним реєстром страховиків (перестраховиків) України;

— про перехід до страховиків- правонаступників зобов'язань за договорами страхування, укладеними страховиками, що реорганізуються;

— про те, що процес реорганізації не потребує додаткового оформлення зі страховиками- правонаступниками відносин за укладеними договорами страхування, оскільки страховики- правонаступники зобов'язуються виконувати зобов'язання за всіма договорами страхування, укладеними страховиками, що реорганізуються;

— строк звернення та адреса, за якою можна звернутися до учасників реорганізації в разі потреби.

Копії повідомлення, у тому числі в електронному вигляді, не пізніше п'яти робочих днів з дня здійснення публікацій надається страховиком, вищий орган якого останнім прийняв рішення про реорганізацію, до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України та її територіальних управлінь за місцезнаходженням страховиків-учасників реорганізації.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України може прийняти рішення про розміщення повідомлення, на відомчому веб-сайті Держфінпослуг.

У разі, якщо страхувальники не бажають отримувати послуг зі страхування від страховиків- правонаступників, до моменту підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів) страхувальники мають право на припинення

договорів страхування зі страховиками, що реорганізуються, а після підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів) — зі страховиками- правонаступниками

Припинення договорів страхування здійснюється в порядку, встановленому чинним законодавством України.

Страховики, що реорганізуються та припиняють свою діяльність як юридичні особи, зобов'язані вжити заходів щодо анулювання всіх наявних у них та чинних ліцензій на право здійснення видів страхування.

У разі необхідності здійснення видів страхування, якими займалися страховики, що реорганізуються, та відсутності відповідних ліцензій, страховики- правонаступники зобов'язані отримати такі ліцензії до припинення діяльності страховиків, що реорганізуються.

У разі неотримання відповідних ліцензій страховикам-право-наступникам заборонено укладати договори страхування щодо тих видів страхування, на які в них відсутні ліцензії, а також переукладати, продовжувати строк дії та отримувати страхові платежі за договорами страхування, прийнятими ними від страховиків, що реорганізувалися.

Виконання страховиками- правонаступниками зобов'язань за договорами страхування, прийнятими ними від страховиків, що реорганізувалися, здійснюється незалежно від отримання ліцензій після підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів) до повного виконання зобов'язань за договорами страхування. З метою забезпечення виконання страховиками- правонаступниками зобов'язань за договорами страхування, які приймаються від страховиків, що реорганізуються, учасники реорганізації зобов'язані вжити заходів щодо оформлення членства страховиків- правонаступників у відповідних об'єднаннях страховиків, обов'язковість якого встановлена законодавчими актами України. Оформлення членства страховиків-

правонаступників в об'єднаннях страховиків здійснюється органами управління таких об'єднань відповідно до установчих документів цих об'єднань.

Страховики- правонаступники набувають статусів членів відповідних об'єднань страховиків з моменту підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів).

До підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів) та завершення реорганізації учасники реорганізації зобов'язані подати до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України такі документи:

- аудиторські висновки щодо фінансово-господарської діяльності страховиків, що реорганізуються;

- баланси та розрахунки економічних нормативів на останню звітну дату учасників реорганізації;

- фінансову звітність відповідно до чинного законодавства України акціонерів або учасників страховиків, які реорганізуються, на останню звітну дату, якщо не повністю сплачені їхні частки в статутних капіталах (фондах) або якщо реорганізація супроводжується змінами розмірів статутних капіталів (фондів). Майно, права та обов'язки (зобов'язання) за договорами страхування, укладеними страховиками, що реорганізуються, у повному обсязі або у відповідних частинах переходять до страховиків- правонаступників з дати підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів).

Передавальні акти або роздільні акти (баланси) мають містити облікові дані щодо договорів страхування, які приймаються страховиками- правонаступниками, та вимог (заяв) страхувальників щодо виплати страхових сум або страхових відшкодувань у формі, яка забезпечує отримання інформації, необхідної для врахування при формуванні страхових резервів.

З метою недопущення зміни зафіксованих у передавальних актах або роздільних актах (балансах) даних до дати їх підписання учасникам реорганізації необхідно здійснити заходи щодо:

- припинення дії всіх депозитних договорів та закриття депозитних рахунків;

- унесення залишків коштів у касі на поточний рахунок;

- блокування всіх поточних рахунків;

- повідомлення контрагентів про реквізити та поточні рахунки страховиків- правонаступників;

- перерахування в день підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів) коштів з поточних рахунків страховиків, які реорганізуються, на поточні рахунки страховиків- правонаступників.

Передавальні акти або роздільні акти (баланси) складають не раніше, ніж через два місяці з дня публікації повідомлення про реорганізацію. Якщо страховики, що реорганізуються, мають відокремлені підрозділи, то складаються консолідовані передавальні акти або роздільні акти (баланси).

Передавальні акти або роздільні акти (баланси) підписують керівник і головний бухгалтер та затверджують учасники (засновники) страховиків, що реорганізуються, та страховиків- правонаступників. Підписи мають бути засвідчені в установленому законодавством порядку.

Страховики, що реорганізуються, зобов'язані подати до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України засвідчену в установленому законодавством порядку копію передавального акта або роздільного акта (баланса) протягом п'яти робочих днів з дати його підписання.

При реорганізації страховиків шляхом злиття створюється новий страховик, який відповідно до передавальних актів є правонаступником усього майна, прав та обов'язків страховиків, що злилися.

Ліцензії на право здійснення видів страхування страховиків, що злилися, за їх заявами анулюються. Страховики, що злилися, виключаються з Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України.

Реорганізація шляхом злиття здійснюється з урахуванням особливостей щодо затвердження страховиком- правонаступником згідно з чинним законодавством України нової назви та нових установчих документів, у яких має бути враховано, що страховик створюється шляхом злиття і приймає все майно, права та обов'язки (зобов'язання) страховиків, що зливаються.

При реорганізації страховика шляхом приєднання до страховика- правонаступника за передавальним актом переходить усе майно, права та обов'язки (зобов'язання) страховика, що приєднується.

Ліцензії на право здійснення видів страхування страховика, що приєднується, за його заявою анулюються. Страховик, що приєднується, виключається з Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України.

Реорганізація шляхом приєднання проводиться з урахуванням особливостей щодо:

— можливостей прийняття вищим органом страховика-право-наступника рішення про створення відокремленого підрозділу на базі страховика, що приєднується, та затвердження Положення про відокремлений підрозділ;

— унесення необхідних змін до установчих документів страховика- правонаступника у зв'язку з приєднанням (щодо збільшення статутного капіталу (фонду), складу учасників страховика- правонаступника тощо).

При реорганізації страховика шляхом поділу все його майно, права та обов'язки передаються за роздільним актом (балансом) страховикам- правонаступникам, які створюються в результаті реорганізації.

Ліцензії на право здійснення видів страхування страховика, що реорганізовується шляхом поділу, за його заявою анулюються.

Страховик, що реорганізовується шляхом поділу, виключається з Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України.

Реєстрація страховиків- правонаступників, створених у результаті поділу, здійснюється в порядку, установленому чинним законодавством України.

Реорганізація шляхом поділу має проводитися з урахуванням особливостей щодо:

— прийняття вищим органом страховика, що реорганізовується шляхом поділу, рішення про розподіл між страховиками- правонаступниками статутного капіталу (фонду) страховика, що реорганізовується шляхом поділу;

— затвердження кожним зі створених у результаті поділу страховиків- правонаступників назви та установчих документів, у яких має бути враховано, що страховик- правонаступник створюється шляхом поділу і приймає відповідну частину майна, прав та обов'язків (зобов'язань) страховика, що реорганізовується шляхом поділу.

При проведенні реорганізації страховика шляхом виділення частина майна, прав та обов'язків страховика, що реорганізовується шляхом виділення, передається страховику- правонаступнику або страховикам- правонаступникам, що створюються в результаті виділення, у частинах, визначених у роздільному акті (балансі)

Вищий орган страховика, що реорганізовується шляхом виділення, може прийняти рішення про створення страховика- право- наступника або страховиків- правонаступників на базі свого відокремленого підрозділу або своїх відокремлених підрозділів.

Реорганізація шляхом виділення здійснюється з урахуванням особливостей щодо:

— прийняття вищим органом страховика, що реорганізовується шляхом виділення, рішення щодо визначення переліку майна, частини прав та обов'язків, які підлягають передачі страховику- правонаступнику або

страховикам- правонаступникам, та щодо розподілу між учасниками реорганізації сум статутного капіталу (фонду) страховика, що реорганізовується шляхом виділення;

— унесення необхідних змін до установчих документів страховика, що реорганізовується шляхом виділення (щодо зменшення статутного капіталу (фонду), складу учасників страховика тощо);

— затвердження страховиком- правонаступником або страховиками- правонаступниками установчих документів, у яких має бути зазначено, що страховик- правонаступник створюється шляхом виділення і відповідно до роздільного акта (балансу) приймає частину майна, прав та обов'язків страховика, що реорганізовується шляхом виділення.

Реорганізація страховика шляхом перетворення може бути здійснена шляхом зміни його організаційно- правової форми.

При реорганізації страховика шляхом перетворення постає новий страховик- правонаступник. До страховика- правонаступника переходять усе майно, права та обов'язки страховика, що реорганізовується шляхом перетворення.

Реорганізація шляхом перетворення супроводжується анулюванням ліцензій на право здійснення видів страхування, виданих страховику, що реорганізовується, унесенням відповідних змін до установчих документів страховика, що реорганізовується, та Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України.

Зміна профілю діяльності страховика шляхом його перетворення зі страховика, що здійснює види страхування, інші, ніж страхування життя, на страховика, що здійснює страхування життя (та навпаки), допускається за умови відсутності в страховика, що має намір змінити профіль діяльності, зобов'язань за укладеними ним договорами страхування.

У разі виявлення порушень законодавства України з питань здійснення страхової діяльності Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України на будь-якому етапі проведення реорганізації і до внесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України може прийняти рішення про призупинення реорганізації до моменту усунення виявлених порушень або про припинення процесу реорганізації в разі неможливості їх усунення.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України може прийняти рішення про відмову в унесенні змін до

Єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків) України в разі:

— проведення реорганізації з порушенням вимог чинного законодавства України;

— встановлення, що відповідно до аудиторського висновку фінансовий стан страховика- правонаступника є незадовільним.

Виключення страховика з державного реєстру суб'єктів підприємницької діяльності органами державної влади й органами місцевого самоврядування у зв'язку з його реорганізацією здійснюється після внесення відповідних змін у Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України

3. СТРАХОВІ НЕБЕЗПЕКИ В ДОГОВОРІ СТРАХУВАННЯ

Серед умов, які впливають на зміст і можливість укладання договору страхування, одне з основних місць посідає страховий ризик.

Відомо, що ймовірність настання ризику існує постійно. Однак для визнання ризику страховим, тобто надання йому юридичного значення, необхідні три обставини:

- ризик повинен бути закріплений у нормах права і визначається колом небезпек, від настання яких провадиться страхування;
- покладання ризику (за законом або договором) на певну особу, яка приймає на себе обов'язок з відшкодування страхувальнику збитків, завданих настанням ризику;
- прийняття цього ризику страховиком. Таке прийняття здійснюється шляхом виникнення страхового правовідношення

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про страхування» страховий ризик — це певна подія, на випадок якої провадиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

По-іншому підходить до розуміння страхового ризику В. Ойгензихт, який розробив теорію ризику в цивільному праві. Ризик розглядається ним як суб'єктивна категорія, яка відображає психічне відношення суб'єктів до результатів власних дій або дій інших осіб, яке виражається у свідомому допущенні негативних, в тому числі невідшкодованих, майнових наслідків

Важко погодитися з визначенням страхового ризику, яке міститься в Законі України «Про страхування». Згідно із Законом страховий ризик і страховий випадок є подіями. Однак, на нашу думку, страховий ризик - це ймовірність настання певної події, у зв'язку з якою провадиться страхування.

Ризиковий характер страхування ми вбачаємо при розгляді його в юридичному аспекті, тобто у відносинах, які існують між страховиком і

страхувальником. Однак юридично ризик страхувальника і ризик страховика є поняттями, які не збігаються. Страхувальник несе ризик тому, що він є власником, а страховик тільки тому, що він вступив у страхові відносини. Юридичною підставою виникнення в його особі обов'язку буде або договір страхування, або вимога закону, тобто інша підстава відповідальності, ніж у страхувальника.

Юридично ризик страховика може не збігатися з ризиком страхувальника і за своїм обсягом, строком та дією. Тому «прийняття на себе страховиком ризику» в правовому значенні означає виникнення в особі страховика самостійного зобов'язання, яке має своєю підставою факт укладання договору страхування [5, с. 202]. Тут «ризик страховика» є тотожним з «відповідальністю страховика». Тому з юридичної точки зору можна було б вживати вираз «прийняти на себе відповідальність» замість «прийняти на себе ризик». І якщо «відповідальність» звичайно називають «ризиком», то це пояснюється тим, що фактичне здійснення цієї відповідальності ставиться в залежність від настання можливої, невідомої події. Страховий ризик не повинен бути нездійсненим та невідворотним.

Страховий ризик визначає можливість укладання страхової угоди і, відповідно, існування страхового правовідношення, що виникло на його основі. Отже, в процесі укладання конкретного договору страхування із всіх істотних умов чи не вирішальне значення надається досягненню сторонами угоди про ризик.

З точки зору страхування ризик є предметом страхування, а обсяг ризику визначає для нього, з одного боку, можливість прийняття того чи іншого об'єкта на страхування, а з другого - умов такого прийняття. Встановлення обсягу ризику є важливим моментом при укладанні договору страхування і зумовлює покладання на страхувальника особливого обов'язку повідомлення страховика про всі обставини, які мають істотне значення для визначення обсягу ризику.

Однією з основних умов при укладанні договорів особистого, майнового страхування та страхування відповідальності є визначення страхових ризиків.

Особливе значення має визначення ступеня страхового ризику при особистому страхуванні. Ризики, які існують при страхуванні життя, пов'язані з невизначеністю тривалості останнього для кожного окремого страхувальника. Страхування життя передбачає відповідальність страхової компанії у разі смерті страхувальника (застрахованого) під час дії договору страхування або дожиття до певного обумовленого в договорі строку. Крім того, в договорі страхування може бути обумовлена й відповідальність страховика і при дожитті застрахованої особи до певної події, наприклад, народження дитини, одруження, а також у разі втрати нею здоров'я від нещасного випадку

З огляду на високий ступінь страхового ризику страховики відмовляються укладати договори страхування життя з онкохворими; особами, інфікованими вірусом імунодефіциту; особами похилого віку та ін.

Страхування від нещасних випадків забезпечує страхування ризику того, що певна особа фізично постраждає від нещасного випадку. Найважливішими критеріями відбору нещасних випадків є суб'єктивний ризик, професія, вік.

Необхідно мати на увазі, що особи, які укладають договір про страхування від нещасних випадків, мають в основному соціальний статус, вищий від середнього, ведуть активний спосіб життя, частіше мандрують і в цілому для них існує більша ймовірність нещасного випадку, що, зрештою, і призводить до укладання договору страхування від нещасних випадків.

Щодо суб'єктивного ризику, то страхові компанії не схильні приймати клопотання від осіб, які мають інші поліси цієї ж або іншої страхової компанії, у зв'язку з тим, що підсумкова страхова сума буде дуже велика. Крім того, страхові компанії не приймають клопотання від осіб, що мають несприятливе матеріальне становище, що клопочуться про дуже високі страхові суми, а також від осіб, з якими траплялися нещасні випадки кілька разів за короткий період.

Одним з основних критеріїв відбору ризику в страхуванні від нещасних випадків є професія. Кожна страхова компанія складає на основі класифікації ризику список професій, які становлять особливу небезпеку щодо можливості нещасних випадків. Для визначення класу ризику, якого може зазнати кандидат на страхування, останній зобов'язаний докладно описати свою професію.

Залежно від ступеня ризику тієї або іншої професії може бути кілька груп ризику, до яких відносять застрахованих:

- перша група - службовці, інженерно-технічні працівники та інші категорії громадян, не зайнятих у процесі виробництва, умови праці яких не пов'язані з високим ризиком щодо одержання травми; артисти балету і танцювальних ансамблів; працівники банків; побутового і комунального господарства; викладачі і студенти інститутів, технікумів; домогосподарки та ін.;

- друга група - інші категорії працюючих (робітники, службовці, працівники сільського господарства та ін.), безпосередньо зайняті в процесі виробництва; інкасатори і касири; працівники харчової промисловості; пожежна охорона; військовослужбовці, працівники органів внутрішніх справ (крім працівників карного розшуку, ДАІ, водіїв) та ін.;

- третя група - особи, праця яких пов'язана з особливим ризиком щодо настання нещасного випадку: працівники карного розшуку, ДАІ, цивільної авіації; артисти цирку, що виконують трюки на канатах, акробати, гімнасти, дресирувальники, каскадери; водії транспортних засобів. Так, для акробатів страховим ризиком вважають імовірність падіння їх з висоти; для водіїв транспортних засобів - дорожньо-транспортні пригоди; для працівників цивільної авіації - неполадки у двигуні повітряного судна; для працівників органів внутрішніх справ - імовірність загибелі чи отримання поранення під час затримання злочинця тощо.

Наступним критерієм відбору ризику у страхуванні від нещасних випадків, що включає попередній медичний огляд у неясних і спірних випадках, є

здоров'я. Необхідно брати до уваги ті захворювання або фізичні вади, що сприяють виникненню нещасного випадку, утруднюють визначення факту настання страхового випадку (де закінчується, а де починається нещасний випадок), продовжують період видужання, збільшують витрати на лікування.

Вік також є головним критерієм відбору ризику в особистому страхуванні. Ризик нещасного випадку збільшується із віком, в основному через втрату рефлексів і рухливості, що є найбільш важливим при настанні страхового випадку

У майновому страхуванні значна увага приділяється також визначенню ризиків, від яких може бути застраховане майно. Певні особливості має визначення ризиків при страхуванні майна сільськогосподарських підприємств. Понад 95 % усіх застрахованих сільськогосподарських об'єктів припадає на НАСК «Оранта» та компанії, які виокремилися з її складу. Жодна з інших компаній, що володіють ліцензіями на ці види страхування, досі не взяла на себе значних ризиків.

Тривалий час перелік страхових подій у сільському господарстві був надто великий. Він містив практично всі можливі випадки загибелі або пошкодження врожаю сільськогосподарських культур та іншого майна. З 1 липня 1997 р. в НАСК «Оранта» застосовується новий, значно коротший перелік страхових ризиків.

Страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень здійснюється на випадок їх пошкодження або загибелі з таких причин: посуха, вимерзання, заморозок, град, злива, буря, повінь, пожежа.

Страхування багаторічних насаджень провадиться на випадок повної загибелі внаслідок морозів, сильних снігопадів, повені, бурі, зливи, граду, землетрусу, пожежі, посухи, а також повного їх знищення карантинними комахами.

Слід зазначити, що й після уточнення наведений перелік страхових ризиків значно більший, ніж застосовується у країнах з розвинутою економікою. Так, у Великій Британії, Нідерландах і багатьох інших країнах страхування врожаю сільськогосподарських культур обмежується такими ризиками, як пожежа, повінь, град, обприскування (третьою стороною). У жодній країні Заходу немає страхування на випадок посухи [6, с 228].

Страхування тварин - вид майнового страхування, який забезпечує страховий захист власникам на випадок загибелі тварин. Нині цей вид страхування не набув належного розвитку на вітчизняному страховому ринку. Проте бажання власників тварин заручитися захистом на випадок можливих втрат відкриває широкі можливості для страхових компаній у розвитку такого виду страхування.

Так, НАСК «Оранта» страховими ризиками зі страхування тварин визнає інфекційні хвороби, пожежі, аварії, вибух, стихійне лихо, обвал, сель, нещасний випадок, ожеледицю, наст, потрапляння під рухомий транспорт або під дію електричного струму та вимушений забій (знищення) за розпорядженням ветеринарної служби.

Страхування будівель, споруд та іншого майна здійснюється на випадок знищення або пошкодження через пожежу, вибух, удар блискавки, повінь, землетрус, бурю, ураган, град тощо. Засоби транспорту страхуються на випадок дорожньо-транспортних пригод.

Цілком зрозумілим є також намагання власників домашнього майна захистити себе від будь-яких випадковостей. Вирішити цю проблему можна за допомогою добровільного страхування домашнього майна. Численність об'єктів страхування зумовлює наявність великої кількості подій, у разі яких виплачується відшкодування. Страховик відповідає за збитки, що виникли внаслідок:

- пожежі, вибуху, затоплення;

- протиправних дій третіх осіб (хуліганські дії, крадіжки, грабежі, розбої, в тому числі вандалізм та навмисне або необережне знищення (пошкодження) майна);

- стихійного лиха - повені, бурі, урагану, зливи, граду, обвалу, виходу підґрунтових вод, землетрусу тощо;

- аварії - раптового не передбачуваного пошкодження опалювальної системи, водопровідної або каналізаційної мережі, викиду газу тощо.

При цьому залежно від конкретних потреб у страховому захисті страхувальник може застрахувати домашнє майно одразу від усіх або кількох зазначених ризиків.

Ризики цивільної відповідальності пов'язані із законними претензіями фізичних і юридичних осіб у зв'язку із заподіянням шкоди, наприклад, джерелом підвищеної небезпеки. У зв'язку із страховими правовідносинами, які виникають, страховик приймає на себе ризик відповідальності за зобов'язаннями, що виникають внаслідок заподіяння шкоди з боку страхувальника (фізичної або юридичної особи) життю, здоров'ю або майну третіх осіб, або завдання шкоди юридичним особам.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що визначення страхових ризиків при укладенні договорів страхування є однією з основних умов подальшого розвитку страхового правовідношення. Тому вважаємо за необхідне зробити такі висновки:

1. Під страховим ризиком слід розуміти ймовірність настання певної події, у зв'язку з якою провадиться страхування.

2. Страховий ризик повинен вживатися виключно для позначення небезпек та випадковостей, з настанням яких чинне законодавство України і правила страхування пов'язують здійснення страховиком відповідних виплат.

3. Страховик зобов'язаний здійснити страхову виплату незалежно від вини у випадку порушення ним обов'язку надати страхувальнику інформацію, яка

роз'яснює поняття та особливості страхових ризиків для певного виду страхування.

4. Усі небезпеки та випадковості, визначені як страхові ризики, повинні бути перелічені у правилах страхування. Слід зауважити, що за наявності згоди сторін щодо обставин, не зазначених у правилах страхування, але таких, що розглядаються ними як страхові ризики, вони повинні бути чітко та повно застережені у страховому свідоцтві (полісі) — документі, що письмово оформлює цю згоду. Письмового оформлення потребує також виключення страхових ризиків за угодою сторін з переліку страхових ризиків, введених до правил страхування.

5. Наявність великого кола страхових ризиків при здійсненні всіх видів страхування потребує певної класифікації їх. У зв'язку з цим було б доцільним поділити всі ризики залежно від ступеня їх на звичайні та надзвичайні

4. ПРИПИНЕННЯ ТА НЕДІЙСНІСТЬ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ

4.1. Припинення договору страхування

Згідно зі ст. 28 Закону України "Про страхування" дія договору страхування припиняється та втрачає чинність за згодою сторін, а також у разі:

- 1) закінчення строку дії даного договору;
- 2) виконання страховиком зобов'язань перед страхувальником у повному обсязі;
- 3) несплати страхувальником страхових платежів у встановлені договором строки;
- 4) ліквідації страхувальника-юридичної особи або смерті страхувальника-громадянина чи втрати ним дієздатності, за винятком випадків, передбачених законодавством;
- 5) ліквідації страховика у порядку, встановленому законодавством України;
- 6) прийняття судового рішення про визнання договору страхування недійсним;
- 7) в інших випадках, передбачених законодавством України.

Відповідно до ч. 2 ст. 997 ЦК України як страховик, так і страхувальник можуть відмовитися від договору страхування. Так, якщо страхувальник прострочив внесення страхового платежу і не сплатив його протягом десяти робочих днів після пред'явлення страховиком письмової вимоги про сплату страхового платежу, страховик може відмовитися від договору страхування, якщо інше не встановлено договором.

Страхувальник або страховик зобов'язаний повідомити другу сторону про свій намір відмовитися від договору страхування не пізніше як за тридцять днів до припинення договору, якщо інше не встановлено договором.

Страховик не має права відмовитися від договору особистого страхування без згоди на це страхувальника, який не допускає порушення договору, якщо інше не встановлено договором або законом.

Якщо страхувальник відмовився від договору страхування (крім договору страхування життя), страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення строку договору, з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, та фактично здійснених страховиком страхових виплат.

Коли відмова страхувальника від договору обумовлена порушенням умов договору страховиком, страховик повертає страхувальникові сплачені ним страхові платежі повністю.

Якщо страховик відмовився від договору страхування (крім договору страхування життя), страховик повертає страхувальникові сплачені ним страхові платежі повністю.

Коли відмова страховика від договору обумовлена невиконанням страхувальником умов договору страхування, страховик повертає страхувальникові страхові платежі за період, що залишився до закінчення строку договору, з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, та фактично здійснених страхових виплат.

Наслідки відмови від договору страхування життя встановлюються законом

Згідно з чинним в Україні законодавством усі спори за договорами, у тому числі й за договорами страхування, підлягають вирішенню в суді.

Дія договору страхування припиняється за згодою сторін, а також у разі:

- 1) закінчення терміну дії;
- 2) виконання страховиком зобов'язань перед страхувальником у повному обсязі;

3) несплати страхувальником страхових платежів у встановлені в договорі терміни. При цьому договір вважається достроково припиненим у разі, якщо перший (або черговий) страховий платіж не був сплачений за письмовою вимогою страховика протягом десяти робочих днів з дня висунення такої вимоги страхувальникові, якщо інше не передбачено умовами договору;

4) ліквідації страхувальника - юридичної особи або смерті страхувальника-громадянина чи втрати ним дієздатності за винятком випадків, передбачених статтями 21-23 Закону "Про страхування"[1];

5) ліквідації страховика в порядку, установленому законодавством України;

6) прийняття судового рішення про визнання договору страхування недійсним;

7) в інших випадках, передбачених законодавством України. Дія договору страхування може бути достроково припинена за вимогою страхувальника або страховика, якщо це передбачено умовами договору страхування.

Про намір достроково припинити дію договору страхування будь-яка сторона зобов'язана повідомити іншу не пізніше як за 30 днів до дати припинення дії договору страхування, якщо інше ним не передбачено.

У разі дострокового припинення дії договору страхування за вимогою страхувальника страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування, здійснених за цим договором страхування. Якщо вимога страхувальника зумовлена порушенням страховиком положень договору страхування, то останній повертає страхувальникові сплачені ним страхові платежі повністю.

У разі дострокового припинення дії договору страхування за вимогою страховика страхувальникові повертаються повністю сплачені ним страхові

платежі. Якщо вимога страховика зумовлена невиконанням страхувальником умов договору страхування, то страховик повертає страхувальникові страхові платежі за час дії договору з вирахуванням витрат на ведення справи, визначених нормативом у розмірі страхового тарифу, виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування.

У разі дострокового припинення договору страхування не допускається повернення коштів готівкою, якщо платежі було здійснено в безготівковій формі.

Правові наслідки, пов'язані з достроковим розірванням договору, визнаються залежно від того, допущені чи ні будь-якою зі сторін порушення правил страхування. Так, у разі дострокового припинення договору страхування за вимогою страхувальника страховик повертає йому внески за відкиданням певних витрат на ведення справи. Якщо вимога страхувальника зумовлена порушенням страховиком правил страхування, страхові внески повертаються страхувальникові за відкиданням витрат на ведення справи

4.2. Недійсність договору страхування

Договір страхування повинен відповідати загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Договір страхування є нікчемним або визнається недійсним у випадках, встановлених ЦК України.

Для оцінки дійсності договору страхування можна керуватися підставами для визнання правочинів недійсними, передбаченими ст. 215-236 ЦК України. Враховуючи ці норми, договір страхування буде вважатися недійсним у випадках:

- 1) невідповідності актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства;
- 2) фіктивного та удаваного характеру правочину;

- 3) укладення договору з недієздатною фізичною особою;
- 4) укладення договору під впливом помилки, обману тощо.

ЦК України (ст. 998) та ст. 29 Закону України "Про страхування" передбачають також особливі випадки визнання договору страхування недійсним. Договір страхування визнається судом недійсним, якщо:

- 1) його укладено після настання страхового випадку;
- 2) об'єктом договору страхування є майно, яке підлягає конфіскації на підставі судового вироку або рішення, що набуло законної сили.

Договір страхування вважається недійсним з часу його укладання у випадках, передбачених цивільним законодавством України. Крім того, відповідно до цього Закону договір страхування визнається недійсним також у разі:

- 1) коли його укладено після страхового випадку;
- 2) коли об'єктом договору страхування є майно, яке підлягає конфіскації на підставі судового вироку або рішення, що набуло законної сили. Договір страхування визнається недійсним у судовому порядку

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки дослідження, можна зробити певні висновки. По-перше, договір страхування є самостійним цивільно-правовим договором, який поєднує, як загальні ознаки, властиві будь-якому цивільно-правовому договору про надання послуг, так і особливі (публічність; договір на користь третьої особи; договір приєднання). По-друге, основним доказом факту укладення договору страхування є страховий поліс. Останній не може визнаватися цінним папером. По-третє, необхідно прийняти закон України «Про договір страхування», в якому виділити різновиди загального договору страхування.

Отже, договір страхування — це письмова угода між; страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору.

Договори страхування укладають відповідно до правил страхування.

Договір страхування повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу страховика;
- прізвище, ім'я та по-батькові або назву страхувальника та його адресу;
- зазначення об'єкта страхування;
- розмір страхової суми;
- перелік страхових випадків;
- визначення розміру тарифу, розмір страхових внесків і терміни їхньої сплати;
- термін дії договору;

- порядок зміни і припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін.

У разі смерті страхувальника-громадянина, який уклав договір майнового страхування, права й обов'язки страхувальника переходять до осіб, які одержали це майно в спадщину. Страховик або будь-хто зі спадкоємців має право на переукладення договору страхування.

В інших випадках права й обов'язки страхувальника можуть перейти до іншого громадянина чи юридичної особи лише за згодою страховика, якщо інше не передбачено договором страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про страхування"
2. Безсмертна Н. Договір страхування в системі цивільно-правових договорів/ Н. Безсмертна //Право України. - 2014. - № 3. - С.34-37
3. Боровець В. Страхування: договір, виплата відшкодування, податковий облік //Податкове планування. - 2017. - № 2. - С. 54-60
4. Гончаренко А. Договір страхування: основні положення та порядок укладення //Все про бухгалтерський облік. - 2016. - 3 липня. - С. 8-11
5. Гринюк О. Динаміка договірних відносин з майнового страхування//Підприємництво, господарство і право. - 2016. - № 8. - С. 97
6. Домбругова А. Правове регулювання відносин за договором страхування //Юридичний Вісник України. - 2015. - № 25. - С. 14
7. Заїка Ю.О. Договір страхування в діяльності ОВС: Навч. посіб. - К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2016. — 46 с.
8. Зразки цивільно-правових документів: Науково-практичний посібник/ Юрій Виштак, Алла Климик, Ірина Клімагіна та ін.; За ред. Віталія Кузнецова,. - К.: Істина, 2016. - 709 с.
9. Мних М. Поняття, зміст і основні вимоги до страхових договорів //Економіка. Фінанси. Право. - 2016. - № 9. - С. 18-19
10. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: В 4 т./ А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань; Академія суддів України. - К.: А.С.К.. - 2004. - (Сер. "Нормативні документи та коментарі") - Том 3. - 2016. - 927 с.
11. Основи страхового права України: Навч. посіб. / За ред. Б.М. Данилишина.- К.: Міжнародна агенція "BeeZone", 2013. — 384 с.
12. Піліпенко С. Страхові небезпеки в договорі страхування //Підприємництво, господарство і право. - 2014. - № 9. - С. 46-48

13. Плиса В. Страхування: Навчальний посібник/ Володимир Плиса,. - К.: Каравела, 2016. - 391 с.
14. Припинення договору страхування: Рішення апеляційного суду від 10.11.2016 р./ Апеляційний суд (м.Київ) //Юридична Україна. - 2017. - № 5. - С. 109-110
15. Семеняка В. Договірне - правове забезпечення відносин при перестрахованні //Страхова справа. - 2013. - № 3. - С. 54-59.
16. Страхове право України: Підручник / Д.П. Біленчук, П.Д. Біленчук, О.М. Залетов, Н.І. Клименко. — К.: Атіка, 2015. — 367 с.
17. Страхове право: Навч. посіб. / За ред. Ю.О. Заїки. - К.: Істина, 2014. - 192 с
18. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник/ С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.. - К.: КНТ, 2016. - 496 с.